

Význam ἐφ' ᾧ v Řím 5,12*

Petr Mareček

List Římanům, který patří mezi nejlépe dosvědčené Pavlovy listy a který se nachází v čele souboru jeho listů, představuje nejvyšší vrchol Pavlova učení a jeho teologických úvah.¹ Vedle evangelií neexistuje žádný jiný křesťanský dokument, který by měl větší vliv než Pavlův list Římanům. Text Řím 5,12–21, který se stal základem teologie o dědičném hříchu, náleží nejen k nejznámějším perikopám listu Římanům, ale též ho lze považovat za jeden z nejvýznačnějších a nejdůležitějších úryvků v *Corpus Paulinum*.² Pozice úryvku Řím 5,12–21 v rámci listu Římanům opětovně působila těžkosti. Martin Luther pokládal Řím 5,12–21 za „eyn lustigen aussbruch und spaciengang“,³ tj. za exkurz (odbočení od hlavního tématu) o původu hříchu a spravedlnosti, smrti a života. Nejedná se však o exkurz,⁴ nýbrž o velmi svébytné shrnutí Řím 1,18–5,11.⁵ Text Řím 5,12–21 zastává funkci shrnující reflexe všeho předchozího a je tedy zjevně závěrem a vyvrcholením předešlého myšlenkového proudu.⁶

Text Řím 5,12–21, ve kterém se setkáváme s rozsáhlým paralelismem mezi Adamem a Kristem, respektive mezi jejich činy a účinky, je po dlouhou dobu považován za *crux interpretum*.⁷ V této perikopě působí

* Studie byla připravena za finanční podpory projektu IGA_CMTF_2021_003 „Cruces interpretum listu Římanům“.

¹ Settimio CIPRIANI, *Le Lettere di Paolo*, Assisi: Cittadella Editrice, 1999⁸, s. 391.

² Srov. Romano PENNA, *Lettera ai Romani: Introduzione, versione, commento*, SOC 17, Bologna: EDB, 2010, s. 365.

³ D. Martin Luthers Werke: Kritische Gesamtausgabe: Die Deutsche Bibel, Band 7, Weimar: Hermann Böhlau, 1931, s. 18.

⁴ Günther BORNKAMM, „Paulinische Anakoluthe,“ in *Das Ende des Gesetzes: Paulusstudien*, BEvTh 16, München: Kaiser, 1952, s. 76–92, označuje Řím 5,12–21 jako historicko-teologický exkurz (s. 81).

⁵ Srov. Eckhard J. SCHNABEL, *Der Brief des Paulus an die Römer (Röm 1–5)*, HTA, Witten: SCM R. Brockhaus, 2015, s. 545.

⁶ Ulrich WILCKENS, *Der Brief an die Römer (Röm 1–5)*, EKK VI/1, Zürich – Einsiedeln – Köln: Benziger – Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 1978, s. 182.

⁷ Obšírný výklad Řím 5,12–21 poskytuje disertační práce: Ergon BRANDENBURGER, *Adam und Christus: Exegetisch-religionsgeschichtliche Untersuchung zu Römer 5, 12–21 (1.Kor. 15)*, WMANT 7, Neukirchen: Neukirchener Verlag, 1962. Pokud jde o dějiny výkladu Řím 5,12–21, srov. např. Joseph FREUNDORFER, *Erbsünde und Erbtod beim Apostel Paulus*:

velké interpretační problémy zejména její úvodní verš Řím 5,12,⁸ který se ve svém utvoření představuje jako anakolut (tj. vybočení z větné vazby).⁹ Tento verš, který v řeckém původním textu zní

Διὰ τοῦτο ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν (5,12a)
καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, (5,12b)
καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διήλθεν, (5,12c)
ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον. (5,12d),

lze do českého jazyka přeložit následujícím způsobem:

„Proto jako skrze jednoho člověka přišel na svět hřích (5,12a)
a skrze hřích smrt, (5,12b)
a tak smrt přešla (se rozšířila) na všechny lidi, (5,12c)
protože všichni zhřešili.“ (5,12d).

Nejproblematictější místo verše Řím 5,12 se nachází v jeho závěru. Mezi exegety je předmětem neustálých diskusí otázka významu formule ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον (Řím 5,12d), která bývá obvykle překládána „protože všichni zhřešili“ (ČLP, ČEP, ČSP, Bible21). O skutečnosti, že neexistuje žádný člověk, který by byl zproštěn náklonnosti dopouštět se hříchu, se apoštol Pavel zmínil již dříve. V Řím 3,9b uvedl: „Všichni, židé i pohané, jsou pod mocí hříchu“. V Řím 3,23 pak dodal: „Všichni zhřešili a nedostává se jim Boží slávy“. Můžeme si všimnout, že Pavel pomocí dvou způsobů vyjádření představuje člověka ze dvou úhlů pohledu:

Eine religionsgeschichtliche und exegetische Untersuchung über Römerbrief 5, 12–21, NTA 13, Münster: Verlag der Aschendorffschen Verlagsbuchhandlung, 1927; Karl Hermann SCHELKLE, *Paulus Lehrer der Väter: Die altkirchliche Auslegung von Römer 1–11*, Düsseldorf: Patmos, 1956, s. 162–196.

⁸ Heinrich Julius HOLTZMANN, *Lehrbuch der neutestamentlichen Theologie*, II, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1911², s. 237, hodnotí Řím 5,12 společně dalšími 9 místy v Pavlových listech (Řím 3,25.26; 8,3; 9,5; 1Kor 15,45; 2Kor 5,3.16; Gal 3,20; Flp 2,6) jako „crux interpretum“. Ernst GAUGLER, *Der Römerbrief: 1. Teil: Kapitel 1–8, Proph.*, Zürich: Zwingli-Verlag, 1945, s. 124 o verši Řím 5,12 prohlašuje, že skrývá „takřka neproniknutelné nejasnosti“. Frederick William DANKER, „Romans V. 12: Sin Under Law“, *NTS* 14 (1967–1968), s. 424–439, v souvislosti s veršem Řím 5,12 uvádí, že je „exegetickým bitevním polem“ (s. 424).

⁹ Text Řím 5,12 neustále přitahuje pozornost exegetů. Např. James W. HARING, „Romans 5:12, Once Again: Is It a Grammatical Comparison?“, *JBL* 137 (2018), s. 733–741, se zabývá problematikou anakolutu v Řím 5,12, kde závěrečná část věty nenavazuje správně na část předcházející.

1) Člověk je obětí hříchu, poněvadž hřích má nad ním moc. 2) Člověk je vinen, poněvadž je pachatelem hříchu. V našem textu Řím 5,12 tedy není problematické prohlášení o hříšných činech, kterých se dopouští každý lidský tvor,¹⁰ avšak exegetický problém spočívá v interpretaci vyjádření ἐφ' ᾧ, pomocí kterého je tato univerzálnost vysvětlena. Překlad Řím 5,12d, který jsme výše uvedli, již signalizuje, jak je toto obtížné místo zapotřebí chápat, i když způsobů jeho interpretace bylo v dějinách exegeze navrženo velké množství.

Přínosem této studie bude předložení přehledu rozličných způsobů interpretace ἐφ' ᾧ, které byly navrženy pro Řím 5,12d (včetně těch, které byly zastávány pouze zřídka), s jejich hodnocením a s poukázáním na způsob chápání ἐφ' ᾧ, který se jeví jako nejpřesvědčivější.

1. NÁVRHY INTERPRETACE ἐφ' ᾧ v ŘÍM 5,12

Všeobecně můžeme říct, že rozličné způsoby výkladu lze rozdělit do dvou kategorií podle toho, zda se formulace ἐφ' ᾧ chápe jako vyjádření uvozující vztažnou větu, nebo zda se pojímá jako ekvivalent spojky. Nejprve si uveďme významy, podle kterých vyjádření ἐφ' ᾧ uvozuje vztažnou větu nebo které pokládají ᾧ za vztažné zájmeno. Jedná se celkem o deset rozličných interpretací.

1) Vyjádření ἐφ' ᾧ je v mužském rodu a vztahuje se k Adamovi. To by znamenalo, že veškeré lidské bytosti jsou začleněny do Adama. Všichni lidé zhřešili v Adamovi. Tento význam je založen na překladu „in quo omnes peccaverunt“, který nalezneme ve *Vetus Latina*¹¹ a ve *Vulgátě*¹² a který byl běžně používán v západní církvi u latinsky píšících teologů. První svědectví poskytuje neznámý komentátor Pavlových listů Ambrosiaster, který působil v letech 366–384.¹³ Augustin, který zpočátku (412 po Kr.) vztahoval ἐφ' ᾧ buď k hříchu („peccatum“) nebo k Adamo-

¹⁰ Srov. též Řím 3,12: „Všichni se odchýlili, nikdo z nich se nehodí k ničemu. Není, kdo by činil dobro, ani jeden.“

¹¹ Překladatelé *Vetus Latina* postupovali zřejmě bez postranních úmyslů a přibližným způsobem. Takto Simon LÉGASSE, *L'épître de Paul aux Romains*, LeDiv – Commentaries 10, Paris: Cerf, 2002, s. 380, pozn. 25.

¹² *Biblia sacra: iuxta vulgatam versionem*, ed. Bonifatius Fischer – al., Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1983³, s. 1755.

¹³ *In epistolam ad Romanos 5,12* (CSEL 81, 165).

vi („ille unus homo“),¹⁴ si však později (420 po Kr.) uvědomil, že řecké slovo pro hřích (ἡ ἁμαρτία) je ženského rodu a interpretoval vyjádření v Řím 5,12 „in illo homine peccaverunt omnes“.¹⁵ Augustinovy způsoby výkladu byly převzaty pozdějšími latinsky píšícími teology: buď „sive in Adamo, sive in peccato“ (např. Petr Chryzolog [kolem 380–451], Tomáš Akvinský [1225–1274]; srov. též Tridentský koncil¹⁶) nebo „in quo, id est in Adamo“ (např. Alexander z Halesu [kolem 1185–1245], Bonaventura [1221–1274]).¹⁷ Žádný řecky píšící církevní otec před Janem Damašským nechápal vyjádření ἐφ' ᾧ jako odkaz na „hřích v Adamovi“.¹⁸ Začlenění lidstva do Adama není představou, která by se jevila pro Pavla jako zcela vzdálená či nepředstavitelná. Někdy je vysvětlována pomocí odkazů na starozákonní pojetí korporativní osobnosti (typickým příkladem je Adam, ale je upozorňováno též na krále a proroky)¹⁹ anebo na starozákonní nauku o solidaritě.²⁰ I když myšlenka začlenění lidstva do Adama není Pavlovi úplně cizí, napsal by ἐν ᾧ, právě tak jako uvádí ἐν τῷ Ἀδὰμ v 1Kor 15,22. Kromě toho genitivní spojení ἐνὸς ἀνθρώπου se nachází příliš daleko na to, aby se vztahovalo ke vztažnému zájmenu ᾧ. Překlad

¹⁴ *De peccatorum meritis et remissione* 1,10,11 (CSEL 60, 12).

¹⁵ *Contra duas epistolae Pelagianorum* 4,4,7 (CSEL 60, 527). Srov. též Gerald BONNER, „Augustine on Romans 5,12,“ in *Studia Evangelica Vol. V: Papers presented to the Third International Congress of New Testament Studies held at Christ Church, Oxford, 1965*, ed. Frank Leslie Cross, Berlin: Akademie-Verlag, 1968, s. 242–247.

¹⁶ Dekret o dědičném hříchu Tridentského koncilu (ze dne 17. června 1546) dvakrát cituje latinský text Řím 5,12, nikoli však proto, aby potvrdil překlad *in quo*, ale aby vyjádřil celkový smysl pavlovské pasáže (srov. *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum – Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen Lehr-entscheidungen*, ed. Heinrich Denzinger – Peter Hünermann, Freiburg – Basel – Rom – Wien: Herder, 2001³⁹, č. 1512 a 1514). Protestantské Confessio Augustana 2 „...po Adamově pádu všichni lidé přirozeně se rodící [v hříchu se počínají a] s hříchem se rodí...“ *Čtyři vyznání: vyznání augsburské, bratrské, helvetské a české se čtyřmi vyznáními staré církve a se Čtyřmi články pražskými*, ed. Rudolf Říčan – al., Praha: Komenského evangelická bohoslovecká fakulta, 1951, s. 64.

¹⁷ Srov. dále Joseph HUBY, *Saint Paul: Épître aux Romains*, nouvelle édition par Stanislas Lyonnet, VSal 10, Paris: Beauchesne, 1957, s. 190, pozn. 2.

¹⁸ Srov. Stanislaus LYONNET, „Le sens de ἐφ' ᾧ en Rom 5, 12 et l'exégèse des Pères grecs,“ *Bib* 36 (1955), 436–456.

¹⁹ Takto Jean DE FRAINE, *Adam et son lignage: Études sur la notion de „personnalité corporative“ dans la Bible*, Bruges: Desclée de Brouwer, 1959, s. 113–158.

²⁰ Takto Edward Earle ELLIS, *Paul's Use of the Old Testament*, Grand Rapids, Mich: Baker Book House, 1991 (= 1957), s. 58–60.

„in quo omnes peccaverunt“ řecké formulace ἐφ' ᾧ πάντες ἡμαρτον (Řím 5,12d) je tedy z exegetického hlediska neudržitelný.²¹

2) Vyjádření ἐφ' ᾧ je v mužském rodu, vztahuje se k Adamovi a zahrnuje kauzální význam „kvůli kterému (tj. Adamovi) všichni zhřešili“. Jedná se o výklad, se kterým se setkáváme u mnoha řecky píšících církevních otců: Jan Zlatoústý (347/349–407),²² Theodoretos z Kyrrhu (393–457),²³ Jan Damašský (kolem 650 – před 754),²⁴ Theofylaktos z Ochridu (1055–1107).²⁵ Tento pohled našel stoupence též v nedávné době.²⁶ Zde je možné uvést to, co bylo již výše zmíněno v souvislosti s předcházejícím návrhem interprete. Genitivní spojení ἐνὸς ἀνθρώπου je umístěno příliš ve velké vzdálenosti od vztažného zájmena ᾧ. Kromě toho Pavel sděluje, že všichni lidé se dopustili hříchu. Příčinná souvislost není pouze spojena s Adamem. Nakonec lze uvést, že tato interpretace by způsobila argumentační tautologii. Pavel již vyjádřil názor týkající se kauzality Adamova hříchu a znovu tuto myšlenku zdůrazňuje v Řím 5,15.17.

3) Vyjádření ἐφ' ᾧ je v mužském rodu, vztahuje se k výrazu θάνατος „smrt“ v bezprostředním kontextu a má kauzální význam: „kvůli jaké smrti“ nebo „na základě jaké smrti“. Podle této interpretace je smrt považována za původ nebo příčinu hříchu.²⁷ Tento význam je však těžko

²¹ Frederick Fyvie BRUCE, *The Epistle of Paul to the Romans: An Introduction and Commentary*, TNTC, London: Tyndale Press, 1963, s. 130: „Although the Vulgate rendering of ‚for that‘ (Gr. *eph' hō*) by ‚in whom‘ (Lat. *in quo*) may be a mistranslation, it is a true interpretation.“ Stejný názor zastává Charles Ernest Burland CRANFIELD, „On Some of the Problems in the Interpretation of Romans 5.12,“ *SJTh* 22 (1969), s. 324–341, zde s. 336.

²² *In epistolam ad Romanos homilia* 10,1 (PG 60, 474).

²³ *Interpretatio epistolae ad Romanos* 5,12 (PG 82, 100).

²⁴ *In epistolam ad Romanos* 5,12 (PG 95, 477).

²⁵ *Expositio in epistolam ad Romanos* 5,12 (PG 124, 404).

²⁶ Jules CAMBIER, „Péchés des hommes et péché d'Adam en Rom. v. 12,“ *NTS* 11 (1965), s. 217–255, zejména s. 247.

²⁷ Takto např. Johannes LEIPOLDT, *Der Tod bei Griechen und Juden*, Leipzig: G. Wigand, 1942, s. 61–62; Heinrich SCHLIER, „Vom Menschenbild des Neuen Testaments,“ in *Der alte und der neue Mensch: Aufsätze zur theologischen Anthropologie*, ed. Gerhard von Rad – Heinrich Schlier – Edmund Schlink – Ernst Wolf, BEvT 8, München: Lempp, 1942, s. 24–36, zde s. 26. Tento názor zastává patrně též Rudolf BULTMANN, „Adam und Christus nach Rm 5,“ *ZNW* 50 (1959), s. 145–165, který uvádí „...an sich könnte das ebensogut masc. wie neutr. verstanden werden: ‚auf Grund dessen‘, ‚durch den verursacht‘; aber dann müsste Adam unmittelbar vorher genannt gewesen sein.“ (s. 154)

slučitelný s Řím 5,21; 6,23, kde je smrt považována za důsledek hříchu, nikoli za jeho zdroj.²⁸

4) Vyjádření ἐφ' ᾧ je v mužském rodu a odkazuje na oblast, v níž lidé hřešili, tedy na „svět“ (ὁ κόσμος), který je zmíněn v Řím 5,12.13.²⁹ Takovýto návrh interpretace rovněž nepřesvědčuje. Výraz κόσμος se nachází příliš daleko od vztažného zájmena ᾧ. Tento výklad vytváří nesrovnalosti s pozdější argumentací perikopy, která důsledně zdůrazňuje vztah příčiny a následku mezi činem Adama a pozdějších činů lidí.

5) Vyjádření ἐφ' ᾧ je chápáno jako elipsa (výpustka), která odpovídá formulaci ἐπὶ τοῦτο ἐφ' ᾧ. Vztažné zájmeno ᾧ je mužského rodu a vztahuje se k Adamovi: „kvůli tomu, jímž“.³⁰ Tento způsob výkladu by tedy naznačoval vztah mezi stavem hříchu a jeho iniciátorem. Tato interpretace představuje pouze variantu druhého návrhu interpretace. Její nevýhodou je použití jazykové výpustky, která vzbuzuje pochybnosti, zda vyjádření ἐφ' ᾧ je skutečně eliptické. Kromě toho působí těžkosti dvojí použití ἐπὶ v těsné blízkosti s dvěma odlišnými významy: „kvůli“ a „prostřednictvím/skrze“.

6) Vyjádření ἐφ' ᾧ je v mužském rodu, vztahuje se ke smrti (θάνατος) a obsahuje účelový význam „směrem k níž (smrti) všichni zhřešili“. Takto formulace vyjadřuje účel nebo cíl lidského hříchu.³¹ Účelový význam částice ἐπὶ je možný. Význam Řím 5,12c–d by pak byl následující: Smrt pronikla ke všem lidem za účelem, aby všichni zhřešili. Toto chápání však stojí v rozporu s názorem Pavla, který uvažuje o vztahu mezi hříchem a smrtí jinak. Především v Řím 5,12a–b je smrt jasně důsledkem, nikoli cílem hříchu. Jak je patrné z použitého výrazu κατὰκριμα v Řím

²⁸ Joseph A. FITZMYER, *Romans: A New Translation with Introduction and Commentary*, AncB 33, New York: Doubleday, 1993, s. 414.

²⁹ Robert JEWETT, *Romans: A Commentary*, Hermeneia, Minneapolis: Fortress Press, 2006, s. 376.

³⁰ Lucien CERFAUX, *Le Christ dans la théologie de Saint Paul*, LeDiv 6, Paris: Cerf, 1954², s. 178 chápe vyjádření „à cause de celui par qui“.

³¹ Takto Ethelbert STAUFFER, *Theologie des Neuen Testaments*, Stuttgart, W. Kohlhammer, 1947³, s. 248–249, pozn. 176, s odkazem na text Mdr 2,23–24, který Pavel použil zčásti doslovně. Jean HÉRING, *La Royaume de Dieu et sa venue: Étude sur l'espérance de Jésus et de l'apôtre Paul*, Etudes d'Histoire et de Philosophie Religieuses 35, Paris: Librairie Félix Alcan, 1937, s. 157: „c'est pour récolter la mort (ἐφ' ᾧ) que tous ont péché“. André FEUILLET, „Le règne de la mort e le règne de la vie (Rom. V, 12–21),“ *RB* 77 (1970), s. 481–521, který uvádí: „la mort en vue de laquelle tous ont péché“ (s. 490) (kurzíva u autora). Srov. též Georg EICHHOLZ, *Die Theologie des Paulus im Umriß*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 1972, s. 182–183.

5,16.18, v úryvku Řím 5,12–21 jde o soud a odsouzení za hřích. Jedná se tedy o velmi nepravděpodobný návrh interpretace.

7) Vyjádření ἐφ' ᾧ je chápáno ve středním rodu a odpovídá výrazu καθ' ὃ: „do té míry, že všichni zhřešili“. Takovouto interpretaci již předložil teolog a alexandrijský patriarcha Cyril Alexandrijský (kolem 375/80–444): „Stali jsme se napodobiteli Adamova přestupku do té míry, že jsme všichni zhřešili“ (*In epistolam ad Romanos* 5,12; PG 74, 784). O něco dále sám Cyril vysvětluje, že „množství (lidí) bylo považováno za hříšníky nikoli proto, že by spolu s Adamem přestoupilo nějaká přikázání, protože ta ještě neexistovala, ale proto, že patřilo k Adamově přirozenosti, která se dostala pod zákon hříchu“ (*In epistolam ad Romanos* 5,18; PG 74, 789). Nejedná se tedy o pouhé vnější napodobování.³² Tento způsob interpretace našel rovněž přívržence v nedávné době.³³ Slabá stránka této hypotézy spočívá v nepřirozené asimilaci mezi dvěma řeckými částicemi.

8) Vyjádření ἐφ' ᾧ obsahuje vztažné zájmeno v mužském rodu, pojí se s Adamem a zahrnuje význam „po němž“.³⁴ K tomuto návrhu interpretace lze uvést, že předložka ἐπί ve spojení s dativem, jestliže je použita v časovém významu, se nevyskytuje v Novém zákoně ve významu „po“, jenž vyjadřuje následnost v čase, ale setkáváme se s ní ve formulacích: ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ „v době první smlouvy“ (Žid 9,15), ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων „na konci věků“ (Žid 9,26), ἐπὶ πάσῃ τῇ μνείᾳ ὑμῶν „při každé vzpomínce na vás“ (Flp 1,3), ἐπὶ τούτῳ „meztím“ (Jn 4,27).³⁵

³² Srov. dále LYONNET, „Le sens de ἐφ' ᾧ en Rom 5, 12,“ s. 436–456; Stanislaus LYONNET, „Le péché originel en Rm 5, 12: L'exégèse de Pères grecs et les décrets du Concile de Trent,“ *Bib* 41 (1960), s. 325–355.

³³ Srov. John MEYENDORFF, „Ἐφ' ᾧ (Rom. 5,12) chez Cyrille d'Alexandrie et Théodoret,“ *Studia patristica* 4 (1961 = TU 79), s. 157–161. Zdá se, že s tímto významem se také ztotožňuje Anders NYGREN, *Commentary on Romans*, Philadelphia: Fortress Press, 1972 (= 1949), s. 214, když upřednostňuje pro vyjádření ἐφ' ᾧ πάντες ἡμαρτον překlad „it was under these circumstances, under these auspices, that all sinned“.

³⁴ Johannes Friedrich SCHLEUSNER, *Novum lexicon graeco-latinum in Novum Testamentum*, I,2, Lipsiae: Weidmann, 1819⁴, s. 887: „post quem omnes peccarunt“.

³⁵ Srov. dále *Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, rev. and ed. by Frederick William Danker, based on the Walter Bauer's *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*, sixth edition, ed. Kurt Aland and Barbara Aland, with Viktor Reichmann and on previous English editions by William Frederick Arndt, Felix Wilbur Gingrich, and Frederick William Danker, Chicago: The University of Chicago Press, 2000, s. 287–288.

9) Vyjádření ἐφ' ᾧ, které je v mužském rodu, se vztahuje k Zákonu, o kterém se hovoří v kontextu a zejména v Řím 5,13. Našemu textu v Řím 5,12 je pak třeba rozumět: „Na základě čehož (Zákona) všichni zhřešili.“³⁶ Tento způsob interpretace však zavádí do Řím 5,12 pojem, který není jasně předpokládán. V předcházejícím textu Řím 5,1–11 se apoštol Pavel nezabývá tématem Zákona. Takovéto chápání nedává smysl Pavlově argumentaci. Ani jeho odkaz na jiné pavlovské použití ἐφ' ᾧ jako vyjádření „formálního smluvního základu“ není potvrzen v kontextu (2Kor 5,4; Flp 3,12; 4,10).³⁷

10) Vyjádření ἐφ' ᾧ se vztahuje k ὁ θάνατος popř. k celé větě v Řím 5,12c a zahrnuje význam „na základě čehož“ nebo „za jakých okolností“.³⁸ Takto je poukázáno na důvod nebo blíže uvedené okolnosti, které způsobily, že všichni zhřešili. Smrt se tak jeví jako základ všeobecného hříchu. Mohlo by se zdát, že tento výklad je veden zájmem nepohlížet na Řím 5,12d jako na rušivé tvrzení, ale nechat ho rozplynout ve výpovědích Řím 5,12a–c. Vše, co říká apoštol Pavel o vztahu mezi hříchem a smrtí, hovoří proti tomuto výkladu. Pro Pavla je smrt důsledkem hříchu. Tato nezvratná poslušnost hříchu a smrti je vyjádřena rovněž v Řím 5,12 a odpovídá také jak židovskému pojetí, tak i Gn 2,17.

Deset výše jmenovaných interpretací pohlíželo na formulaci ἐφ' ᾧ jako na vyjádření uvozující vztaznou větu. Nyní si uvedme tři interpretace, které pokládají vyjádření ἐφ' ᾧ za ekvivalent spojky.

11) Formulace ἐφ' ᾧ zahrnuje podmínkový význam ve středním rodu a je na ni pohlíženo jako na spojku v klasické a helénistické řečtině: „pod

³⁶ DANKER, „Romans V. 12,“ s. 438.

³⁷ Stanley E. PORTER, „The Pauline Concept of Original Sin, in Light of Rabbinic Background,“ *TynB* 41 (1990), s. 3–30, zde s. 22–23.

³⁸ Theodor ZAHN, *Der Brief an die Römer*, ed. Friedrich Hauck, KNT 6, Leipzig – Erlangen: A. Deichertsche Verlagsbuchhandlung, 1925³, s. 267–267 upřednostňuje vztáhnout vztaznou formulaci ἐφ' ᾧ k celé předchozí větě Řím 5,12c, jež zmiňuje okolnosti, které tvořily „gleichsam den Boden, auf welchem das Sündigen aller Adamskinder erwachsen“. Srov. též Oskar HOLTZMANN, *Das neue Testament, Band 2: Die Paulusbriefe. Die Katholischen Briefe. Die Offenbarung des Johannes. Das Evangelium des Johannes*, Berlin: Alfred Töpelmann, 1926, s. 639; Richard N. LONGENECKER, *The Epistle to the Romans*, NIGTC, Grand Rapids, Mich.: William B. Eerdmans, 2016, s. 589–590.

podmínkou že“,³⁹ popř. „vzhledem k tomu, že“.⁴⁰ V Řím 5,12 je uvedena podmínka, která však ve skutečnosti již byla splněna. Pavel by tedy sděloval, že smrt přišla na všechny pod podmínkou (která se splnila), že všichni zhřešili. V tomto případě by tak přiznával jednotlivým lidským hříchům druhotnou příčinnost nebo odpovědnost za smrt. V souvislosti s tímto návrhem interpretace je však zapotřebí poznamenat, že formule ἐφ' ᾧ vyjadřuje podmínku obvykle tehdy, když se nachází ve spojení se slovesem v infinitivu nebo indikativu budoucího času (případně s konjunktivem nebo s optativem).⁴¹ V Řím 5,12 je však vyjádření ἐφ' ᾧ použito ve spojení se slovesem v indikativu aoristu. Tato skutečnost vytváří těžkosti pro chápání formulace ἐφ' ᾧ v podmínkovém významu.⁴²

12) Vyjádření ἐφ' ᾧ je chápáno jako ekvivalent konsekutivní (účinkové) spojky ὥστε „takže“: „s tím výsledkem, že tak“.⁴³ Vyjádření ἐφ' ᾧ by tedy znamenalo, že Pavel vyjadřuje důsledek Adamova zhozného vlivu na lidstvo. Hřích jednotlivce je ratifikací hříchu Adama. Jednotlivým lidským hříchům je přiznána druhotná kauzalita za smrt. V Řím 5,12 tedy Pavel připisuje smrt dvěma příčinám, které se nachází ve spojitosti. Primární příčina za hříšný a smrtelný stav lidstva je přisuzována Adamovi, zatímco druhotná následná příčina je připisována hříchům všech lidských bytostí. Tuto interpretaci podporují místa v antické literatuře, kde se setkáváme s použitím vyjádření ἐφ' ᾧ v konsekutivním význa-

³⁹ Richard ROTHE, *Neuer Versuch einer Auslegung der paulinischen Stelle Römer V, 12–21*, Wittenberg: Zimmermann'schen Buchhandlung, 1836, s. 17–19; Stanislaus LYONNET, „Le sens de ἐφ' ᾧ en Rom 5, 12,“ s. 455–456; André-Marie DUBARLE, „Le péché originel dans saint Paul,“ *RSPT* 40 (1956), s. 213–254, zde s. 219.

⁴⁰ James Hope MOULTON, *A Grammar of New Testament Greek, I, Prolegomena*, Edinburgh: T. & T. Clark, 1988³, s. 107. Srov. též Matthew BLACK, *Romans*, New Century Bible, London: Oliphants Marshall, Morgan & Scott, Ltd., 1973, s. 82.

⁴¹ LÉGASSE, *L'épître de Paul aux Romains*, s. 381, pozn. 33 uvádí odkazy na místa v klasické řecké literatuře.

⁴² Pokud jde o kritiku toho návrhu interpretace, srov. DANKER, „Romans V. 12,“ s. 437; BRANDENBURGER, *Adam und Christus*, s. 171–172.

⁴³ Podrobné pojednání o tomto způsobu interpretace poskytuje Joseph A. FITZMYER, „The Consecutive Meaning of ἐφ' ᾧ in Romans 5.12,“ *NTS* 39 (1993), s. 321–339, zejména s. 332–339. Srov. též David HELMHOLM, „Universalität und Partikularität: die amplifikatorische Struktur von Römer 5,12–21,“ in *Paulus und Johannes: Exegetische Studien zur paulinischen und johanneischen Theologie und Literatur*, ed. Dieter Sänger – Ulrich Mell, WUNT 198, Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, s. 217–269, zde s. 230; Thomas R. SCHREINER, *Romans*, BECNT 6, Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, 2008 (=1998), s. 274; Frank J. MATERA, *Romans*, PCNT, Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, 2010, s. 127 a 136.

mu.⁴⁴ Potíže u tohoto způsobu výkladu vznikají, když vezmeme v úvahu bezprostřední kontext. Podle této interpretace by Pavel sděloval: „Jako tedy skrze jednoho člověka vstoupil do světa hřích a skrze hřích přišla smrt, tak se smrt rozšířila na všechny lidi, takže všichni zhřešili.“ Měla by smrt všech lidí za následek jejich hřích? To je naprosto nesmyslné, jelikož mrtví už nehřeší. Verš Řím 5,12 je zapotřebí interpretovat s ohledem na jeho chiasmatické uspořádání, kdy Řím 5,12c–d se vztahuje k Řím 5,12a–b. Pavel nejprve uvažuje o „hříchu“ v souvislosti s „jedním člověkem“ (Adamem) a o jeho následku, kterým je „smrt“, a pak přenáší tuto souvislost na „všechny lidi“, přičemž nejprve pojednává o neblahém následku (o smrti) a poté zaměřuje pozornost na její příčinu.

13) Vyjádření ἐφ' ᾧ je chápáno buď jako ekvivalent kauzální spojky διότι „protože; poněvadž; jelikož“ anebo jako rovnocenné formulaci ἐπὶ τούτῳ ὅτι „vzhledem k tomu, že; protože; proto“⁴⁵ a je kladeno do spojitosti s 2Kor 5,4; Flp 3,12; 4,10.⁴⁶ Závěr verše má v tomto případě význam: „protože všichni zhřešili“. Jedná se o interpretaci, která je nejvíce zastávána v současné exegezi.⁴⁷ Někteří biblisté ve spojitosti s tímto způ-

⁴⁴ ATHÉNAIOS, *Deipnosophistai* 2,49d; PLÚTARCHOS, *Aratus* 44,4,1; *Cimon* 8,6,4; CASSIUS DIO, *Historia Romana* 59,19,1–2; 59,20,3; 63,28,5; DIOGENÉS LAERTIOS, *Vitae philosophorum* 7,173,1–5; LIBANIOS, *Oratio* 181,198. Srov. dále FITZMYER, „The Consecutive Meaning,” s. 332–338.

⁴⁵ Eberhard JÜNGEL, „Das Gesetz zwischen Adam und Christus: Eine theologische Studie zu Röm 5, 12–21,” *ZThK* 60 (1963), s. 42–74, zde s. 51, pozn. 31; Otto MICHEL, *Der Brief an die Römer*, KEK 4, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1963³⁽¹⁴⁾, s. 187; Wilhelm KÖHLER, „ἐπὶ,” *EWNT* 2 (1981), sl. 54–57, zde sl. 56; *Greek-English Lexicon*, s. 287.

⁴⁶ Srov. Maximiliano ZERWICK, *Graecitas Biblica*, Romae: Pontificio Instituto Biblico, 1966⁵, § 127; Friedrich BLASS – Albert DEBRUNNER – Friedrich REHKOPF, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990¹⁷, § 235,2.

⁴⁷ Takto např. Heinrich August Wilhelm MEYER, *Kritisch exegetisches Handbuch über den Brief des Paulus an die Römer*, KEK, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1859³, s. 187; William SANDAY – Arthur C. HEADLAM, *A critical and exegetical commentary on the Epistle to the Romans*, ICC, Edinburgh: T & T Clark, 1908⁵, s. 133; Charles Harold DODD, *The Epistle of Paul to the Romans*, MNTC, London: Hodder & Stoughton, 1949 (= 1932), s. 82; HUBY, *Saint Paul: Épitre aux Romains*, s. 190; Otto KUSS, *Der Römerbrief*, I, Regensburg: Pustet, 1957, s. 229–230; John MURRAY, *The Epistle to the Romans: The English Text with Introduction, Exposition and Notes*, London: Marshall, Morgan & Scott, 1967, s. 180–187; Alexander J. M. WEDDERBURN, „The Theological Structure of Romans v. 12,” *NTS* 19 (1972–1973), s. 339–354, zejména s. 350; Barclay M. NEWMAN – Eugene A. NIDA, *A Translator's Handbook on Paul's Letter to the Romans*, London – New York – Stuttgart: United Bible Societies, 1973, s. 102; Charles E. B. CRANFIELD, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans, Volume I, Introduction and Commentary on Romans I–VIII*, London – New York: T. & T. Clark, 1975, s. 274–279; WILCKENS, *Der Brief*

sobem výkladu poukazují na skutečnost, že aorist ἤμαρτον má význam plusquamperfekta. Všichni zhřešili v Adamovi a s Adamem, protože Adam zhřešil jako zástupce veškerého lidského rodu.⁴⁸ Mimoto lze zmínit, že italský biblista Felice Montagnini ve své doktorské práci předložil domněnku, podle které ἐφ' ᾧ je ekvivalentem hebrejského vyjádření עַל־כֵּן s významem „ecco, perché“, což je jen vylepšení běžně používaného „protože“.⁴⁹ Toto mínění však nelze ověřit. Neexistuje totiž možnost jazykového srovnání, a to nejen proto, že rabínská literatura není napsána v řečtině, ale také proto, že v LXX není hebrejské vyjádření עַל־כֵּן nikdy překládáno pomocí ἐφ' ᾧ. Pro úplnost si nakonec uvedme návrh, podle kterého ἐφ' ᾧ zahrnuje význam „vzhledem k tomu (vzhledem k podmínce nebo situaci)“.⁵⁰ Jedná se o variantu kauzálního významu formulace, která má formu konstatování.

an die Römer (Röm 1–5), s. 316; Giuseppe BARBAGLIO, *Le Lettere di Paolo*, II, Roma: Borla, 1980, s. 306; Ernst KÄSEMANN, *An die Römer*, HNT 8a, Tübingen: J. C. B. Mohr, 1980⁴, s. 140; Paul J. ACHTEMEIER, *Romans*, Interpretation: A Bible Commentary for Teaching and Preaching, Atlanta: John Knox Press, 1985, s. 97; Dieter ZELLER, *Der Brief an die Römer*, RNT, Regensburg: Friedrich Pustet, 1985, s. 116; Rudolf PESCH, *Römerbrief*, NEB. NT 6, Würzburg: Echter, 1987², s. 52–53; Heinrich SCHLIER, *Der Römerbrief*, HThK VI, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1987³, s. 162; Brendan BYRNE, „The Type of the One to Come' (Rom 5:14): Fate and Responsibility in Romans 5:12–21,“ *ABR* 36 (1988), s. 19–30, zde s. 19; James D. G. DUNN, *Romans 1–8*, WBC 38A, Nashville, Tenn.: Thomas Nelson, 1988, s. 273; Walter SCHMITHALS, *Der Römerbrief: Ein Kommentar*, Gütersloh: Gerd Mohn, 1988, s. 166; John ZIESLER, *Paul's Letter to the Romans*, TPI New Testament Commentaries, London: SCM Press – Philadelphia: Trinity Press International, 1989, s. 146; Douglas J. Moo, *The Epistle to the Romans*, NICNT, Grand Rapids, Mich. – Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company, 1996, s. 321–322; Klaus HAACKER, *Der Brief des Paulus an die Römer*, ThHK 6, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 1999, s. 119; Eduard LOHSE, *Der Brief an die Römer*, KEK 4, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2003, s. 175–176; Brendan BYRNE, *Romans*, Sacra Pagina Series 6, Collegeville, Minn.: Liturgical Press, 2007, s. 183; Arland J. HULTGREN, *Paul's Letter to the Romans: A Commentary*, Grand Rapids, Mich. – Cambridge: William B. Eerdmans, 2011, s. 221–222.

⁴⁸ Otto BARDENHEWER, *Der Römerbrief des heiligen Paulus*, Freiburg im Breisgau: Herder, 1926, s. 81. Srov. též Marie-Joseph LAGRANGE, *Saint Paul: Épître aux Romains*, EtB, Paris: Gabalda, 1950, s. 106–107.

⁴⁹ Felice MONTAGNINI, *Rom. 5, 12–14 alla luce del dialogo rabbinico*, RivBSup 4, Brescia: Paideia, 1971, s. 58.

⁵⁰ Takto Antonio PITTA, *Lettera ai Romani*, I Libri Biblici – NT 6, Milano: Paoline, 2001, s. 233–234.

2. NEJPŘESVĚDČIVĚJŠÍ INTERPRETACE ἐφ' ᾧ v ŘÍM 5,12

Interpretace, která přisuzuje vyjádření ἐφ' ᾧ kauzální hodnotu s významem „protože, poněvadž“ a kterou jsme zmínili ve výčtu rozličných návrhů jako poslední, se jeví jako nejlepší ze všech předložených způsobů výkladu.⁵¹ Upřednostnění tohoto návrhu vychází najevo z několika skutečností. V prvé řadě je možno uvést, že tento význam je dobře doložen ve starověkých pramenech.⁵² Mimoto si lze všimnout, že kauzální význam větného spojení je v zásadě přítomen rovněž na ostatních místech v Pavlových listech, kde je použito toto syntagma (2Kor 5,4; Flp 3,12; 4,10).⁵³ Je sice pravda, že formulace ἐφ' ᾧ v Flp 4,10 přednostně obsahuje vztažné zájmeno ve středním rodu odkazující na prvek předchozí věty,⁵⁴ ale totéž nelze říct o 2Kor 5,4 ani o Flp 3,12, kde jde o spojku s kauzálním významem.⁵⁵ Dále pak z blízkého kontextu je patrné, že konsekutivní/důsledkový význam vyjádření ἐφ' ᾧ se do něj nehodí. Funkcí veršů Řím 5,13–14, které bezprostředně následují, není vysvětlení důsledku, nýbrž představení univerzální situace, ze které nemohlo uniknout žádné historické období.⁵⁶ Nakonec je zapotřebí zdůraznit, že především ráz celého větného celku vyžaduje kauzální chápání vyjádření ἐφ' ᾧ.

⁵¹ Takto Nova Vulgata, která je současným oficiálním latinským překladem římskokatolické církve: „eo quod omnes peccaverunt“. Srov. *Bibliorum Sacrorum: Nova Vulgata editio: sacros. oecum. concilii Vaticani II ratione habita, iussu Pauli PP. VI recognita, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgata*, Vaticano: Liberia Editrice Vaticana, 1986², s. 2119.

⁵² Hérodotos: „Proto se vzdávám moci, protože nechci, aby mi někdo z vás vládl.“ (*Historiai* 3,83: ἐπι τοῦτω δὲ ὑπεξίσταμαι τῆς ἀρχῆς, ἐπ' ᾧ τε ὑπ' οὐδενὸς ὑμέων ἀρξομαι). Srov. též Thúkydídés, *Historia* 1,126,11. Další doklady uvádí PENNA, *Lettera ai Romani*, s. 377, pozn. 503.

⁵³ Zřejmě odlišný je případ, kdy se zájmeno používá v množném čísle (srov. Řím 6,21: ἐφ' οἷς „za které [věci]“, avšak rovněž „kvůli kterým [věcem]“).

⁵⁴ Význam ἐφ' ᾧ je předmětem diskuse. Norbert BAUMERT, „Ist Philipper 4, 10 richtig übersetzt?“, *BZ NF* 13 (1969), s. 256–262, považuje ἐφ' ᾧ za vyjádření se vztažným zájmenem. Naproti tomu Joachim GNILKA, *Der Philipperbrief*, HThK X/3, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1968, s. 174, pozn. 114, uvádí, že ἐφ' ᾧ je zapotřebí přeložit jako příčinné.

⁵⁵ Srov. např. Victor Paul FURNISH, *II Corinthians*, AncB 32A, Garden City, NY: Doubleday, 1984, s. 269–270; Ralph P. MARTIN, *2 Corinthians*, WBC 40, Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 2014, s. 262; Jean-François COLLANGE, *L'épître de Saint Paul aux Philippiens*, CNT Xa, Neuchâtel: Delachaux & Niestlé, 1973, s. 118; Gerald F. HAWTHORNE, *Philippians*, WBC 43, Waco, TX: Word Books, 1983, s. 152.

⁵⁶ Jean-Noël ALETTI, „Romains 5,12–21: Logique, sens et fonction“, *Bib* 78 (1997), s. 3–32, zde s. 16.

Jako totiž hřích jediného člověka se stal původcem šíření smrti ve všech (Řím 5,12a–b),⁵⁷ tak i hříchy všech v určitém smyslu se staly podobně původcem smrti (Řím 5,12c–d).⁵⁸ Zde není sděleno, že by hříchy Adamových potomků byly rovnocennými a autonomními spolupříčinami smrti a že by byly více než Adamův hřích, avšak je poukázáno na skutečnost, že v hříchu Adamových potomků nějakým způsobem působí hřích Adama. Hřích tedy způsobuje smrt. Kauzální chápání ani nesnižuje a ani nepotlačuje původní Adamovu odpovědnost, jelikož v samotném textu je pomocí vyjádření „skrže jednoho člověka“ objasněno, že hřích Adamův stojí na počátku osobních hříchů všech lidí a že těmto hříchům poskytuje vysvětlení. Jestliže totiž lidé hřeší, je to jistě proto, že Adam svou vinou uvedl na svět hřích. Navíc Adamova odpovědnost, i když je skutečná, není přímá: není to Adam, kdo působí v každém člověku, který se dopouští současných hříchů, protože každý člověk je odpovědný za své vlastní činy.⁵⁹

Z argumentace Pavla v listu Římanům je zcela patrné, že jeho záměrem není blíže upřesňovat, jak by se mohl Adamův hřích přednášet na jeho potomky, a ani předkládat pojednání o povaze lidské svobody. Apoštol Pavel pouze potvrzuje skutečnost, že v hříšném jednání lidí⁶⁰ nějakým způsobem vystupuje na světlo dávný Adamův hřích. Jeho úmyslem není vysvětlovat přítomnost hříchu ve světě na základě dvou různých příčin, jako by byly nezávislé (tj. Adamův hřích a hříchy ostatních lidí), avšak jeho úvaha předpokládá, že skrže Adamův hřích se všichni lidé nějakým způsobem dostali do situace hříchu a smrti (srov. Řím 5,19), z níž se nejsou schopni dostat jinak než skrže dílo Ježíše Krista. Vše tedy vede k přesvědčení, že je třeba dát přednost výkladu, který je dnes zdaleka nejrozšířenější a který vyjádření ἐφ' ᾧ interpretuje v kauzálním významu „protože, poněvadž“.

⁵⁷ Srov. Řím 5,15b: „Kvůli provinění jednoho celé množství propadlo smrti.“

⁵⁸ Ve srovnání s Řím 5,12a–b jsou v Řím 5,12c–d pojmy „hřích“ a „smrt“ v obráceném pořadí a vytváří tak chiasmus (A – hřích, B – smrt, B' – smrt, A' – hřích).

⁵⁹ LÉGASSE, *L'épître de Paul aux Romains*, s. 364.

⁶⁰ Sloveso ἡμεῶν „zhřešili“ v Řím 5,12d se vztahuje spíše k činům než ke stavu.

The Meaning of ἐφ' ὧ in Romans 5:12

Keywords: Biblical Exegesis; the New Testament; Romans; the Apostle Paul; Adam; Sin and Death

Abstract: The Letter to the Romans represents the high point of Paul's teaching and theological reflection, although it contains, as his other letters, some statements that are difficult to understand. One of the places in the Letter to the Romans which makes translation and interpretation difficult is the meaning of ἐφ' ὧ at the end of Romans 5:12. Various meanings of ἐφ' ὧ in Romans 5:12 have been proposed over the centuries and decades. In general, we can say that the different ways of interpretation can be divided into two categories based on whether the formulation ἐφ' ὧ is understood as a phrase introducing a relative clause or as the equivalent of a conjunction. The interpretation which assigns a causative value with the meaning "because, since" to the expression ἐφ' ὧ seems to be the best of all the modes of interpretation put forward. The preference for this suggestion arises from several facts. First, this meaning is well attested to in ancient sources. Furthermore, the causal meaning of the phrase is also present in principle in other places in Paul's letters where this syntagm is used (2 Cor 5:4; Phil 3:12; 4:10). Finally, it is of importance to emphasise that, above all, the nature of the whole sentence of Romans 5:12, which is characterised by a chiasmic structure, requires a causal understanding.

doc. Dr. Petr Mareček, Th.D.
Katedra biblických věd
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc
petr.marecek@upol.cz